

**UNIVERSITATEA “OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
IOSUD- ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL ISTORIE**

**POLITICA ȘI CULTURA COMUNITĂȚILOR ETNICE,
ALTELE DECÂT CEA MAGHIARĂ, ÎNTRE ANII 1990-2008**

**COORDONATOR,
PROF.UNIV.DR. VALENTIN CIORBEA**

**DOCTORAND,
AMET ALEDIN**

CONSTANȚA

2013

CUPRINS

INTRODUCERE	p.1
--------------------------	-----

CAPITOLUL I

COMUNITĂȚI ETNICE DIN SPAȚIUL ROMÂNESC

DINAMICA DEMOGRAFICĂ A COMUNITĂȚILOR ETNICE ÎN SECOLUL XX, ALTELE

<i>DECÂT CEA MAGHIARĂ</i>	p.7
---------------------------------	-----

CAPITOLUL II

CONSTITUIREA ORGANIZAȚIILOR APARTINÂND MINORITĂȚILOR

<i>NAȚIONALE</i>	p.23
------------------------	------

<i>ACTIVITATEA PARLAMENTARĂ A REPREZENTANȚILOR COMUNITĂȚILOR ETNICE DIN ROMÂNIA, ALTELE DECÂT CEA MAGHIARĂ</i>	p.24
--	------

DEMERSURI LEGISLATIVE, INTERPELĂRI, DECLARAȚII POLITICE

<i>3.1 LEGISLATURA 1990-1992</i>	p.24
--	------

<i>3.2 LEGISLATURA 1992-1996</i>	p.27
--	------

<i>3.3 LEGISLATURA 1996-2000</i>	p.31
--	------

<i>3.4 LEGISLATURA 2000-2004</i>	p.51
--	------

<i>3.5 LEGISLATURA 2004-2008</i>	p.96
--	------

CAPITOLUL III

<i>PROMOVAREA CULTURII, TRADIȚIILOR, VIEȚII SPIRITUALE ȘI A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN LIMBA MATERNA</i>	p.199
---	-------

<i>COMUNITĂȚILE TĂTARĂ ȘI TURCĂ</i>	p.202
---	-------

<i>COMUNITATEA ALBANEZĂ</i>	p.212
-----------------------------------	-------

<i>COMUNITATEA ARMEANĂ</i>	p.216
----------------------------------	-------

<i>COMUNITATEA BULGARĂ</i>	p.219
----------------------------------	-------

<i>COMUNITATEA CROATĂ</i>	p.222
---------------------------------	-------

<i>COMUNITATEA EVREIASCĂ</i>	p.224
------------------------------------	-------

<i>COMUNITATEA GERMANĂ</i>	p.229
----------------------------------	-------

<i>COMUNITATEA GREACĂ</i>	p.232
<i>COMUNITATEA ITALIANĂ</i>	p.234
<i>COMUNITATEA MACEDONEANĂ</i>	p.235
<i>COMUNITATEA POLONEZĂ</i>	p.236
<i>COMUNITATEA RROMĂ</i>	p.238
<i>COMUNITATEA RUȘILOR LIPOVENI</i>	p.240
<i>COMUNITATEA RUTEANĂ</i>	p.241
<i>COMUNITATEA SÂRBĂ</i>	p.243
<i>COMUNITATEA SLOVACILOR ȘI CEHILOR</i>	p.246
<i>COMUNITATEA UCRAINEANĂ</i>	p.248
CONCLUZII	p.250
BIBLIOGRAFIE	p.254

INTRODUCERE

Pentru comunitățile etnice din România, Revoluția din Decembrie 1989 a însemnat o firească dorită deschidere către libertatea afirmării propriei identități, după lunga perioadă a comunismului, în care a existat sentimentul regresului de apartenență la grupul unei minorități naționale. Evenimentul istoric a făcut posibilă redescoperirea valorilor spirituale, religiei, tradițiilor, limbii materne, promovate, deschis, într-un mod din ce în ce mai accentuat.

Rolul pe care membri comunităților etnice l-au avut, pentru a fi împlinită Revoluția, este, indiscutabil, unul de netăgăduit. Implicarea, în zilele Revoluției, în orașe importante, precum București, Timișoara, Sibiu, Constanța, Brașov, Cluj-Napoca, nu poate fi ignorată, numai dacă luăm în considerare că, în zonele respective, se află consistente comunități etnice. Idealul a fost unul comun, cu cel al populației majoritare, minoritățile naționale adăugând aspirații proprii. Există numeroase exemple, cu membri ai minorităților, care s-au aflat în prim-planul evenimentelor politice, desfășurate în decembrie 1989. De altfel, pe mulți dintre ei îi regăsim în cadrul asociațiilor de revoluționari, câțiva ocupând chiar funcții importante în instituțiile nou create.

Etniile, 20 la număr, fără a include populația majoritară, raportarea facându-se numai la cele cu prezență în Parlament¹, cu rădăcini istorice, în tot ceea ce înseamnă desfășurarea timpului, și-au adus, indiscutabil, contribuția la ceea ce are mai de preț România.

Numai dacă ar fi să ne raportăm la perioada când s-a constituit statul modern român, la perioada interbelică, dar, mai ales, la cea pe care o făurim și noi, avem suficiente dovezi că reprezentanții acestor comunități au influențat, într-un mod benefic, prin viața lor, simplă, de multe ori nespectaculoasă, dar eficientă, progresul și civilizația României. Deschiderea, inclusiv din punct de vedere politic și cultural, din ultimele două decenii, a fost posibilă prin introducerea unor drepturi în Constituție. Astfel, la capitolul **“Principii generale”**, articolul 6, alineatul 1, s-a consemnat: **“Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”**². Articolul 6, alineatul 2 are următorul conținut: **“Măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români”**³.

În spiritul celor afirmate, s-a fructificat, până acum, șansa de reprezentare în Parlament⁴. În prima legislatură a României, de după anul 1990, au fost aleși și reprezentanți ai

¹ *** *România, o Europă în miniatură*, Lucrare editată cu sprijinul financiar al Comisiei Europene, prin programul comunitar de acțiune pentru combaterea discriminării (2001-2006), p.3.

² *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2008, p.9.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p.35.

acestor comunități. Atunci erau recunoscute, la nivelul Departamentului pentru Relații Interetnice 12 comunități, care au avut 12 parlamentari: **Tahsin Gemil** (Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România)⁵, **Andrei Echim** (Comunitatea Lipovenilor din România), **Brandsh Ingmar** (Forumul Democrat al Germanilor din România), **Hechel Matei** (Uniunea Democratică a Cehilor și Slovacylor din România), **Hogea Amet** (Uniunea Democrată Turcă din România), **Ivanciov Carol-Matei** (Uniunea Bulgară din Banat-Asociația Culturală Bulgară din București)⁶, **Lințmaier Antonie** (Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski”), **Nicolau Anton** (Uniunea Elenă din România), **Răducanu Gheorghe** (Uniunea Democrată a Romilor din România), **Tcaciuc Ștefan** (Uniunea Ucrainenilor din România), **Vosganian Varujan** (Uniunea Armenilor din România).

În anul 1992, numărul deputaților s-a mărit, pentru că alte etnii s-au regăsit, din punct de vedere identitar. Astfel, au apărut organizații noi. Anii începuturilor de mandate legislative 1996 și 2000 au rezolvat, nu total, problemele celor care considerau că aparțin unui anumit grup etnic. Mandatul 2004-2008 a însemnat o redimensionare a conceptului de minoritar, chiar dacă termenul, uneori, nu este agreat.

Anul 2008, din punct de vedere parlamentar, a însemnat, pentru comunitățile etnice, cum, de altfel, pentru întreaga societate românească, o provocare, prin introducerea unei noi concepții în alegerile generale, exprimată prin votul uninominal. A fost, și pentru membri comunităților, o încercare, pentru a constata cât de mult s-au raportat la instituțiile reprezentative.

În Parlamentul României își desfășoară, astăzi, activitatea 18 deputați, care apără interesele a 19 comunități etnice. Nepotrivirea cifrică pornește de la faptul că două comunități, cehă și slovacă, au un singur parlamentar. Celelalte organizații apolitice, recunoscute la nivelul Guvernului, sunt: Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România, Forumul Democrat al Germanilor din România, Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski”, Uniunea Democrată a Slovacylor și Cehilor din România, Uniunea Elenilor din România, Uniunea Ucrainenilor din România, Asociația Macedonenilor din România, Uniunea Culturală a Rutenilor din România, Asociația Italienilor din România, Uniunea Democrată Turcă din România, Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, Uniunea Armenilor din România, Asociația Liga Albanezilor din România, Uniunea Bulgarilor din Banat-România, Partida Romilor „Pro Europa”, Uniunea Sârbilor din România, Uniunea Croaților din România, Federația Comunităților Evreiești din România.

Specific faptul că teza nu se referă, în acest sens, și la **Uniunea Democrată a Maghiarilor din România**, care are un statut aparte, respectiva organizație fiind percepută, măcar la nivelul Parlamentului, ca un partid politic.

Teza de față își propune să evidențieze importanța activității parlamentarilor aparținând comunităților etnice din România, altele decât cea maghiară. Dincolo de faptul că nu au fost publicate, într-un mod suficient, studii specifice, demersul nostru se constituie ca

⁵ ***20 de ani de la constituirea Uniunii Democrate a Tătarilor Turco-Musulmani din România, Constanța, 2010, p.2.

⁶ ***România, o Europă în miniatură..., p.26.

un exemplu al deschiderii și în domeniul cercetării, aspecte regăsite în declarațiile politice, în discursuri, în interpelările adresate și, nu în ultimul rând, în inițiativele legislative. Am urmărit construirea unei viziuni clare, edificatoare, cu o trimitere practică la ceea ce s-a realizat, și, de ce nu?, la ceea ce nu s-a înfăptuit. Există surse documentare suficiente, în primul rând, documentele aflate în arhiva Camerei Deputaților. De asemenea, am consultat materialele aflate în bibliotecile importante, precum Biblioteca Națională, Biblioteca Universitară, bibliotecile universitare, bibliotecile județene, cele municipale, dar și cele aflate în bibliotecile organizațiilor comunităților etnice. Există o bibliografie, cu un număr suficient de lucrări, începând cu periodicele publicate de organizațiile culturale ale minorităților naționale, precum „Karadeniz”, „Prietenul albanezului”, „Ararat”, „Realitatea evreiască”, „Polonus”, „Asul de treflă”, etc, continuând cu lucrări generale, de real interes, precum „Istoria Dobrogei”, de Adrian Rădulescu și Ion Bitoleanu, „Din istoria turcilor dobrogeni”, de Mehmet Ali Ekrem, „Reviste dobrogene”, de Ion Faier și Constanța Călinescu, cu lucrări speciale, precum „Dobrogea, spațiu geografic multicultural”, de Vasile Nicoară, „Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare”, de Prof. Univ. Dr. Valentin Ciorbea, „Sistemul instituțional al minorităților etnice din România”, de Kiss Deneș și sfârșind cu instrumentele de lucru, precum bibliografiile și broșurile publicate. Lucrarea „Balanță Interculturală, Coabitare și climat, Armonia etnică în regiunea de sud-est a României” (Editura Ex Ponto, Constanța, 2010), având ca autori pe Ana Maria Munteanu, Adina Bocai și Sorina Asan, analizează temeinic contribuția culturală a comunităților etnice, fiind oferite, însă, și informații sociologice. Profesorul Ibram Nuredin, în lucrarea „Comunitatea musulmană din Dobrogea, Repere din viața spirituală. Viața religioasă și învățământul în limba maternă” (Editura Kriterion, București, 1998), face o radiografie exactă a sistemului de învățământ în limbile turcă și tătară, din Dobrogea, după anul 1878, fără a neglija dimensiunea religioasă. Autori precum Paula Scalcău („Grecii din România”, Editura Omonia, București, 2005), Feodor Chirilă („Din istoria rușilor lipoveni din România, Probleme de dialectologie. Graiurile rusești lipovenești din România”, Editura Universității București, 1993), Teșu Solomovici („Istoria evreilor din România de la începuturi și până astăzi”, Editura Teșu, București, 2005), Simion Tavitian („Armenii dobrogeni în istoria și civilizația românilor”, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003), Robert Pavlo Magosci („Poporul de niciunde. Istorie în imagini a rutenilor carpați”, Editura lui V. Padeac, Ujgorod, 2007), Ivo Muncian („Scriitori sârbi din România”, Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, 2006), etc, particularizează, concentrând, în volumele respective, informații, unele generale, altele specifice, despre fiecare etnie în parte.

Consider că trebuie să existe o astfel de abordare, în condițiile în care, pentru prima dată, este reliefată, sistematic, activitatea deputaților din cadrul Grupului Parlamentar al Minorităților Naționale. Sunt prezentate luările de cuvânt, cu referiri directe la problematica specifică comunităților etnice, interpelările adresate, propunerile legislative inițiate, unele finalizându-se prin adoptarea lor. Intenția este de a propune, în premieră, o teză specială, cu date nepublicate încă, preluate, în cazul activității parlamentare, din stenogramele Camerei Deputaților și Senatului, dar și din paginile Monitorului Oficial, edițiile de după anul 1989.

Trebuie menționat rolul esențial al activității parlamentarilor aparținând etniilor din România, activitate desfășurată, mai ales, în perioada interbelică, chiar dacă nu la nivelul organizațiilor specifice, ci la nivelul partidelor politice doctrinare, în acea perioadă neexistând o lege de accesare în forul legislativ, similară cu cea de astăzi.

Ponderea o constituie, însă, trecutul nu foarte îndepărtat, dar și latura contemporană. Sunt lucruri interesante nespuse, iar ele trebuie reliefate. În general, sunt evidențiate problemele politice, în înțelesul lor clasic, omițându-se, din păcate, aspectele, de multe ori, importante, legate de viața spirituală a unei etnii.

Comentariile, referitoare la modul de lucru parlamentar, sunt, cu siguranță, dezvoltate, astfel încât există un studiu comparat, în ceea ce privește activitatea fiecăruia în parte. De mare folos mi-au fost lucrările apărute cu sprijinul organizațiilor comunităților etnice, dar și lucrările editate de **Departamentul pentru Relații Interetnice**. Trebuie specificat faptul că, pentru prezentarea activității parlamentare a deputaților din cadrul Grupului Minorităților Naționale, pe lângă Arhiva Parlamentului României și Monitorul Oficial al României, partea a II-a (perioada 1990-2008), informațiile, în ceea ce privește comisiile de specialitate, grupurile de prietenie, luările de cuvânt, propunerile legislative, interpelările și întrebările, apar și în format electronic (www.cdep.ro).

Prezența parlamentarilor în grupurile de prietenie constituie o altă dimensiune, care merită, indiscutabil, cercetată. De asemenea, ceea ce se numește „prezența în teritoriu” nu poate fi omisă. Înainte de toate, deputații, indiferent de comunitățile de care aparțin, au reprezentat, reprezintă și vor reprezenta interesele tuturor cetățenilor României.

Temele propuse, în discursurile de la tribuna **Camerei Deputaților**, sunt variate: cele dedicate învățământului în limba maternă, dedicate promovării culturii și tradițiilor, precum și aspectelor religioase.

Există o sistematizare a întregului material, structurarea fiind una pe capitole. Demn de reținut este faptul că în România nu s-a încercat asimilarea forțată, din punct de vedere etnic, dar și religios. Însemnătatea Revoluției din decembrie 1989, în ceea ce privește inclusiv minoritățile etnice, este una deosebită. Firesc, acest act istoric a însemnat redescoperirea conceptului de „identitate”. Au fost înființate organizații specifice, având, în primul rând, rolul de a promova cunoașterea adevărului, complexitatea și specificul comunităților etnice, de a valorifica sursele documentare și etnografice, de a stimula interesul pentru cunoașterea localității și regiunii în care se află respectivele comunități. Nu în ultimul rând, sunt dezvoltate subiecte precum reprezentarea parlamentară, desfășurarea unor manifestări culturale, proiectele încă nefinalizate. La nivelul fiecărei organizații, de-a lungul anilor, au avut loc acțiuni de mare însemnătate, cultura, învățământul, istoria și tradițiile fiind cele mai importante teme.

A devenit clar faptul că este nevoie, după o perioadă în care mediatizarea a fost mult prea săracă, în ceea ce privește aportul parlamentarilor aparținând comunităților etnice, de o revizuire a atitudinii, dar și de o altfel de abordare a tematicii, cu siguranță, una complexă.

CAPITOLUL I

COMUNITĂȚI ETNICE DIN SPAȚIUL ROMÂNESC

DINAMICA DEMOGRAFICĂ A COMUNITĂȚILOR ETNICE, ALTELE DECÂT CEA MAGHIARĂ, ÎN SECOLUL XX

Spațiul românesc a reprezentat, de-a lungul secolelor, locul unde s-au intersectat și au conviețuit comunități etnice, cu tradiții diferite, religii diferite, împărtășind, însă, aceleași valori. Numărul membrilor acestor comunități a crescut sau a scăzut, în funcție de evenimentele istorice, care au marcat, într-un mod pozitiv sau într-un mod negativ, evoluția statului. Astfel, putem spune că sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX au consacrat importanța, cel puțin din punct de vedere numeric, unor comunități etnice, care, astăzi, datorită unor conjuncturi istorice nefavorabile, sunt prezentate, în statisticile oficiale, cu un număr mic de membri.

Mișcările de populații, consecințe ale celor două războaie mondiale, care au marcat veacul trecut, dar și ale unui regim, regimul comunist, deloc prietenos, în acest sens, cu o existență consistentă în peisajul politic, au contribuit, la rândul lor, la redimensionarea întregului concept, asimilarea, producându-se, de multe ori, forțat, prin închiderea școlilor cu predare în limbile materne, dar și prin neîncurajarea practicării tradițiilor religioase. Procesul de asimilare, dar și exodul, numeroși cetățeni, aparținând diverselor comunități etnice, stabilindu-se, cu precădere, în perioada regimului comunist, în alte țări, de obicei, în țările de origine, au contribuit la fenomenul de descreștere a numărului populației grupurilor minoritare.

Nu trebuie omis nici amănuntul că recensămintele au fost, în regimuri politice diferite, utilizate diferit. De exemplu, înainte de Primul Război Mondial, recensămintele nu conțineau întrebări referitoare la apartenența etnică și religioasă⁷. Raportarea la limba maternă, ca mod de a încadra, după etnie, un locuitor, a fost acceptată, în secolul XX, nu în totalitate, dar de mulți statisticieni. În România, principalul element de raportare a fost cel al naționalității, chiar dacă, în recensăminte, se găseau și capitole referitoare la limba maternă. Au existat și există, în această direcție, păreri diferite, deoarece reprezentanții anumitor comunități etnice preferă raportarea la naționalitate, așa cum există și reprezentanți ai altor comunități etnice, care preferă raportarea la limba maternă. În cazul celor dintâi, este clar că, la nivelul etniei, nu se mai vorbește limba maternă, dispărând elementul de identitate lingvistică.

⁷Kiss Tamas, Veress Ilka, *Minorități din România: Dinamici demografice și identitare*, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2010, p.7.

CAPITOLUL II

CONSTITUIREA ORGANIZAȚIILOR APARTINÂND MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DUPĂ ANUL 1989

ACTIVITATEA PARLAMENTARĂ A REPREZENTANȚILOR COMUNITĂȚILOR ETNICE DIN ROMÂNIA, ALTELE DECÂT CEA MAGHIARĂ

DEMERSURI LEGISLATIVE, INTERPELĂRI, DECLARAȚII POLITICE

Un aspect important în manifestarea publică a comunităților etnice din România îl reprezintă, fără îndoială, înființarea organizațiilor specifice. Am putea vorbi chiar de o reluare, în spiritul legii, a procesului de promovare a valorilor proprii identității etno-religioase, ținând cont de faptul că, în mod deosebit, în perioada interbelică, au existat astfel de organizații reprezentative pentru minoritățile naționale.

Perioada comunistă a impus, cum am menționat, din acest punct de vedere, încetarea raportării la anumite valori spirituale, dorindu-se șablonizarea seacă, artificială, incapabilă să redea diversitatea și farmecul moștenirilor spirituale.

Anul 1990, producând acea revenire la normalitate, a reprezentat inclusiv reorganizarea administrativă a minorităților naționale, prin crearea instituțiilor, care le apăra și le apăra interesele. De altfel, cele mai multe astfel de instituții, prezente și astăzi în viața socială a României, au fost înființate în cursul anului respectiv. Statutul lor prevedea că sunt organizații etno-confesionale, având rolul de a păstra și de a transmite, în primul rând, valorile culturale.

Uniunea Armenilor din România a luat ființă în martie 1990⁸, având ca principal scop, așa cum s-a întâmplat și în cazul tuturor organizațiilor reprezentând comunitățile etnice, promovarea identității lingvistice și identității religioase. În cursul anului 1990, au fost înființate alte 11 organizații ale minorităților naționale, care împreună au constituit, în prima legislatură de după anul 1989, Grupul Parlamentar al Minorităților Naționale.

În număr de 12 (**Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România, Comunitatea Lipovenilor din România, Forumul Democrat al Germanilor din România, Uniunea Democratică a Cehilor și Slovacilor din România, Uniunea Democrată Turcă din România, Uniunea Bulgară din Banat-Asociația Culturală Bulgară din București, Uniunea Polonezilor din România “Dom Polski”, Uniunea Elenă din România, Uniunea Democrată a Rromilor din România, Uniunea Democrată a Sârbilor din România,**

⁸Călin Rus, Oana Bota (coord.), *op.cit.*, p.35.

Uniunea Ucrainenilor din România, Uniunea Armenilor din România)⁹, în anul 1990, organizațiile, numite, în cele mai multe cazuri, „uniuni”, se identifică, ca imagine, cu minoritățile naționale istorice reprezentative, altele decât cea maghiară, prezente pe teritoriul României.

În perioada 1992-1996, pe lângă cele 12 organizații reprezentate în Parlament, în legislatura anterioară, a mai apărut și **Comunitatea Italiană din România**¹⁰.

A existat o creștere a numărului formațiunilor reprezentate în Camera Deputaților, astfel încât, în legislatura 1996-2000, în Grupul Parlamentar al Minorităților Naționale, și-au desfășurat activitatea 15 parlamentari, din partea următoarelor organizații: **Uniunea Armenilor din România, Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski”, Comunitatea Italianilor din România, Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, Uniunea Elenă din România, Uniunea Democrată a Sârbilor și Carașovenilor din România, Uniunea Culturală a Albanezilor din România, Federația Comunităților Evreiești din România, Uniunea Ucrainenilor din România, Uniunea Democrată Turcă din România, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România, Comunitatea „Bratstvo” a Bulgarilor din România, Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România, Partida Rromilor, Forumul Democrat al Germanilor din România**¹¹.

Începând cu anul 2000, încă două organizații nou înființate au fost și sunt reprezentate în Parlamentul României: **Uniunea Culturală a Rutenilor din România și Asociația Macedonenilor din România**¹².

⁹ *Arhiva Parlamentului României*, legislatura 1990-1992. (nenumerotată); toate informațiile, în ceea ce privește comisiile de specialitate, grupurile parlamentare de prietenie, luările de cuvânt, propunerile legislative, interpelările și întrebările, apar și în format electronic (www.cdep.ro).

¹⁰ *Ibidem*, legislatura 1992-1996. (nenumerotată)

¹¹ *Ibidem*, legislatura 1996-2000. (nenumerotată)

¹² *Ibidem*, legislaturile 2000-2004 și 2004-2008. (nenumerate)

CAPITOLUL III

PROMOVAREA CULTURII, TRADIȚIILOR, VIEȚII SPIRITUALE ȘI A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN LIMBA MATERNĂ

O națiune se identifică, în istorie, prin câteva repere esențiale, cum ar limba maternă, religia, tradițiile. O națiunea devine eternă, doar dacă își va păstra și își va promova propria identitate. De aceea, există în multe țări o preocupare deosebită pentru un domeniu atât de important, numit, generic, „viață spirituală”. Politicile guvernamentale sunt construite în așa fel încât cultura și învățământul au prioritate, alocându-se fonduri semnificative pentru protejarea lor.

Firese, și pentru o minoritate națională, mai ales pentru o minoritate națională, principalul obiectiv îl constituie păstrarea celor două identități, etnică și religioasă. În România, după cum s-a mai specificat, s-a putut forma, în acest sens, cadrul necesar, legislația fiind una permisivă. După anul 1990, organizațiile reprezentative au desfășurat o activitate elaborată, un accent deosebit punându-se pe tipărirea de cărți în limba maternă, pe editarea unor reviste și ziare, precum și pe organizarea de manifestări culturale, dar și cu caracter religios. Sigur, multitudinea lor este diferită de la o comunitate la alta, deosebirea fiind făcută de câteva aspecte importante, așa cum sunt numărul membrilor unei comunități și sprijinul material de care beneficiază.

Tradițiile populare au farmecul lor, împlinind, într-un mod fericit, cultura română, în ansamblul ei. Grupurile folclorice, înființate în cadrul organizațiilor, au menirea să ducă mai departe aceste tradiții, tinerii artiști demonstrând, la nivelul comunităților etnice, că există dorință, abnegație și talent. În fiecare an, au loc festivaluri deja consacrate, la unele participând formații din afara țării. Spre exemplu, o astfel de manifestare este organizată de Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România, și se desfășoară la începutul lunii septembrie. Cu siguranță, spectacole similare au loc, la inițiativa diferitelor instituții, în multe alte localități reprezentative.

Învățământul în limba maternă constituie, indiscutabil, o altă dimensiune importantă a păstrării propriei identități.

În sensul protejării și promovării limbilor minorităților naționale, Parlamentul României a adoptat, în anul 2007, Legea nr.282 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, la rândul ei, adoptată la Strasbourg (5.11.1992). Publicată în Monitorul Oficial nr.752/6.11.2007, legea are 5 articole:

Art.1 Se ratifică Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg, la 5 noiembrie 1992, denumită, în continuare, Cartă.

Art.2 Prevederile Cartei se aplică următoarelor limbi minoritare folosite pe teritoriul României: a) limba albaneză b) limba armeană c) limba bulgară d) limba cehă e) limba croată f) limba germană g) limba greacă h) limba italiană i) limba idiș j) limba macedoneană k)

limba maghiară l) limba poloneză m) limba romani n) limba rusă o) limba ruteană p) limba sârbă q) limba slovacă r) limba tătară s) limba turcă ș) limba ucraineană.

Art.3 În înțelesul prezentei legi, limbile minoritare sau regionale sunt limbile minorităților naționale.

Art.4 Potrivit prevederilor art.2 paragraful 1 din Cartă, dispozițiile părții a II-a din Cartă se aplică pentru următoarele limbi minoritare sau regionale: a) limba albaneză b) limba armeană c) limba greacă d) limba italiană e) limba idiș f) limba macedoneană g) limba poloneză h) limba romani i) limba ruteană j) limba tătară.

Art.5 Potrivit prevederilor art.2 paragraful 2 și ale art.3 paragraful 1 din Cartă, următoarele prevederi, cuprinse în partea a III-a din Cartă, se vor aplica limbilor minorităților naționale de mai jos: a) limba bulgară(...) b) limba cehă (...) c) limba croată (...) d) limba germană (...) e) limba maghiară (...) f) limba rusă (...) g) limba sârbă (...) h) limba slovacă (...) i) limba turcă (...) j) limba ucraineană (...)¹³.

Într-un context general, se poate afirma că, indiscutabil, minoritățile naționale din România beneficiază de cadrul legislativ necesar, pentru apărarea propriilor interese culturale, acest aspect fiind specificat chiar în cel mai important document al țării, Constituția. Astfel, în cadrul articolului 6 **“Dreptul de identitate”**¹⁴, există, în acest sens, două paragrafe: 1) Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase; 2) Măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare, în raport cu ceilalți cetățeni români¹⁵.

Constituția României este, și în acest sens, indiscutabil, permisivă, stimulând, în cadrul unităților de învățământ, promovarea limbii materne. Astfel, în cadrul articolului 32, paragraful 3, din Constituția României se specifică că statul garantează **“dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă”**, pentru ca, în cadrul articolului 8, paragraful 2, din Legea Învățământului nr.84/1995, să se menționeze: **”În fiecare localitate se organizează și funcționează unități de învățământ sau formațiuni de studiu cu limba de predare română și, după caz, cu predarea în limbile minorităților naționale ori se asigură școlarizarea în limba maternă în cea mai apropiată localitate în care este posibil**¹⁶”.

În ceea ce privește personalitățile, din cadrul comunităților etnice, care s-au afirmat, de-a lungul anilor, în România, în diverse domenii, precum, literatura, politica, medicina, sportul, cultura, arta, se poate afirma că sunt nume cunoscute: Ion Luca Caragiale (origine

¹³ *Ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în România*, Traducere și pregătire materiale pentru tipar asigurată de Monica Andriescu, Irina Adina Mărășoiu, Adriana Petraru (Departamentul pentru Relații Interetnice- Guvernul României), pp.3-51.

¹⁴*** *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2008, p.9.

¹⁵ *** *Drepturile minorităților*, Liga Apărării Drepturilor Omului, București, 1993, p.7.

¹⁶ Monica Călușer (editor), *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare în România. Între norme și practici*, Centrul de resurse pentru diversitate etnoculturală, Cluj-Napoca, 2009, p.15.

etnică-greacă, literatură), Radu Beligan (origine etnică-greacă, teatru-film), Panait Istrati (origine etnică-greacă, literatură), Hariclea Darclee (origine etnică-greacă, muzică), Mihail Sebastian (origine etnică-evreiască, literatură), Tristan Tzara (origine etnică-evreiască, literatură), Maia Morgenstern (origine etnică-evreiască, teatru și film), Ivan Patzaichin (origine etnică-lipovenească, sport), Ioan Chirilă (origine etnică-lipovenească, jurnalism sportiv), Nichita Danilov (origine etnică-lipovenească, literatură), Johnny Răducanu (origine etnică-rromă,muzică), Miodrag Belodedici (origine etnică-sârbă, sport), Panait Cerna (origine etnică-bulgară,literatură), Anda Călugăreanu (origine etnică-armeană, teatru-film), Ana Aslan (origine etnică-armeană, medicină), Victor Eftimiuc (origine etnică-albaneză, literatură)¹⁷, Hamdi Cerchez (origine etnică-turcă,teatru-film), Mehmet Niyazi (origine etnică-tătară, literatură),etc.

Religia reprezintă o componentă distinctă a vieții spirituale. În România, dominantă este religia creștină-ortodoxă (comunitățile bulgară <parțial>,greacă,rusă-lipoveană,sârbă,ucraineană), practicându-se și religia islamică (comunitățile tătară,turcă, albaneză <parțial>), religia creștină-ortodoxă (gregorieni) (comunitatea armeană), religia creștină-catolică (comunitățile cehă,croată,italiană,poloneză,slovacă, bulgară <parțial>) și religia mozaică (comunitatea evreiască)¹⁸.

Alfabetele utilizate sunt cel latin (comunitățile albaneză,cehă,croată,germană,italiană,poloneză,sârbă,slovacă,tătară,turcă), cel armenesc (comunitatea armeană), cel grec (comunitatea greacă) și cel chirilic (comunitățile bulgară,rusă-lipoveană,ucraineană)¹⁹.

¹⁷ *** *Educație interculturală, Colecție de bune practici pentru învățământul preuniversitar*, Exemplar gratuit, tipărit cu sprijinul Guvernului României, Departamentul pentru Relații Interetnice, Constanța,2012,p.19.

¹⁸*Ibidem*,p.21.

¹⁹*Ibidem*.

CONCLUZII

Comunitățile etnice din România, altele decât cea maghiară, au o prezență istorică îndelungată, în spațiul carpato-danubiano-pontic. Acestea, împreună cu populația majoritară, împărțind, de multe ori, același spațiu geografic, au creat o istorie comună, incluzând, în primul rând, realizarea statului modern actual.

Această teză cuprinde 3 capitole, fiecare în parte având, la rândul lui, mai multe subcapitole. În primul capitol a fost abordată problematica comunităților etnice, altele decât cea maghiară, din spațiul românesc, precum și dinamica demografică a acestora, în secolul XX, în al doilea capitol, cel mai consistent, fiind consemnată activitatea parlamentară a reprezentanților minorităților naționale. Un capitol aparte, al treilea, se referă la viața spirituală, în cadrul fiecărei comunități, cu tot ceea ce presupune aceasta: cultură, tradiții, învățământ, religie.

Sunt surprinse doar câteva aspecte din ceea ce a reprezentat, reprezintă și, cu siguranță, va reprezenta spiritul creator al membrilor comunităților etnice din România. Aspectele abordate se referă atât la perioada de dinaintea Primului Război Mondial, cât și la perioada interbelică, la perioada comunistă, cu numeroase restricții, în primul rând, în domeniul învățământului în limba maternă, și, mai ales, la perioada de după anul 1989, când a început o reală redescoperire a propriilor apartenențe etnice și religioase. Cărțile și studiile publicate contribuie, fundamental, la amplificarea imaginii etniilor cu rădăcini vechi în România.

Au fost prezentate și explicate lucrările apărute, în ultimii ani, în mod deosebit, în țară, care se referă la problematica specifică comunităților etnice. Există instituții, specializate, deja, cu preocupări în acest sens, precum Departamentul pentru Relații Interetnice, structură a Guvernului României, și Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, cu sediul în Municipiul Cluj-Napoca, înființat în anul 2000. Fără a mă îndepărta foarte mult, poate fi amintit și Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, o autoritate înființată în anul 2001, prin H.G. nr.194/2001, având rolul de a combate inclusiv discriminarea etnică. Într-un alt sens al concluziilor prezentate, poate fi evocată ziua de 18 decembrie ca Ziua Minorităților Naționale, act legislativ adoptat prin H.G.nr.881/9 decembrie 1998. Detaliile sunt importante, existând alte două sărbători legiferate ale comunității rrom și comunității tătare, precum Ziua Etniei Rrom (8 aprilie), respectiv Ziua Etniei Tătare (13 decembrie). A fost prezentată, la capitolul dedicat activității parlamentare, inițiativa subsemnatului, inițiativă devenită Legea nr.27/2010, privind realizarea unui monument dedicat eroilor musulmani căzuți, pentru România, în cele două războaie mondiale. Acest monument se află în curtea Cimitirului Central Musulman din Constanța și reprezintă singurul obiectiv cu o astfel de semnificație. În aceeași ordine de idei, pot fi amintite, încă o dată, și celelalte legi cu referiri exclusive la comunitatea musulmană din România, legi apărute după anul 2004: Legea nr.453/2006 privind consacrarea zilei de 13 decembrie ca sărbătoare a etniei tătare din

România, Legea nr.366/2007 privind instituirea Premiului “Mehmet Nizayi” pentru creațiile literare în limba tătară, Legea nr.97/2009 privind înființarea Institutului Cultural al Tătarilor din România “Sebat Husein”, Legea nr.256/2010 pentru instituirea sărbătorii limbii tătare, Legea nr.75/2010 privind externarea persoanelor decedate, de religie islamică.

În ceea ce privește reperele dimensiunii demografice, în baza consultării lucrărilor de specialitate, au fost evidențiate, în teză, statistici efectuate, într-un mod modern, începând cu anul 1930 și terminând cu recensământul realizat în anul 2002, de altfel, ultimul recensământ oficializat. Nu au fost făcute referiri la recensământul din anul 2011, deoarece datele rezultate vor fi date publicității în cursul anului 2013. Pot fi observate, comparând cifrele, desele și profunde modificări petrecute, în general, numărul membrilor comunității scăzând, cu precădere, după anul 1989. Statisticile sunt îngrijorătoare, fiind nevoie și de educarea tinerelor generații, în spiritul conștientizării propriei identități etnice. Motivele sunt diverse, ele fiind deja prezentate. Scăderea natalității, creșterea mortalității, cauzele economice, reprezintă doar câteva astfel de motive.

Începând cu anul 2000, în Parlamentul României și-au desfășurat activitatea reprezentanții celor 19 comunități etnice, altele decât cea maghiară: comunitatea albaneză, comunitatea armeană, comunitatea bulgară, comunitatea cehă, comunitatea croată, comunitatea elenă, comunitatea evreilor, comunitatea germană, comunitatea italiană, comunitatea macedoneană, comunitatea polonă, comunitatea rromă, comunitatea rușilor-lipoveni, comunitatea ruteană, comunitatea sârbă, comunitatea slovacă, comunitatea tătară, comunitatea turcă, comunitatea ucraineană.

Prezența parlamentarilor aparținând comunităților etnice a fost și este, în viața politică din România, activă, realizările fiind numeroase și importante. Cei 18 deputați, care formează Grupul Parlamentar al Minorităților Naționale, altele decât cea maghiară, au desfășurat o activitate complexă, situată într-o zonă atât a neimplicării politice, dar și a implicării, deoarece, se dorește, nu se dorește, prezența în Parlament impune și luarea unor hotărâri politice, chiar dacă organizațiile reprezentative se declară și sunt, în fapt, organizații apolitice. Au fost consemnate discursurile deputaților, interpelările, precum și propunerile legislative, toate aceste posibilități ale legislativului punând în lumină eficacitatea acestora. Tematica abordată nu s-a referit doar la propriile comunități etnice, fiind una vastă, cuprinzând problemele generale ale zonei din care proveneau deputații și problemele întregii țări. A reprezentat și reprezintă atașamentul acestora față de România. Trebuie precizat faptul că numărul organizațiilor aparținând minorităților naționale și, implicit, numărul parlamentarilor propuși de comunitățile etnice au crescut treptat, începând cu anul 1990, până în anul 2000, după fiecare mandat legislativ. Astfel, în mandatul 1990-1992, în Parlamentul României și-au desfășurat activitatea, în cadrul Grupului Parlamentar al Minorităților Naționale, 12 deputați, în mandatul 1992-1996, și-au desfășurat activitatea 13 deputați, în mandatul 1996-2000, și-au desfășurat activitatea 15 deputați, pentru ca, începând cu mandatul 2000-2004, numărul acestora să crească la 18, număr de deputați valabil și astăzi.

Cu deosebită atenție, chiar dacă informațiile sunt mult mai numeroase, a fost abordată tematica privind viața culturală, în cadrul fiecărei comunități etnice. Sunt amintite, în această

teză, marile personalități, care au întregit, datorită talentului și abnegației lor, peisajul spiritual al țării. În aceeași ordine de idei, nu a fost neglijat domeniul învățământului în limba maternă, factorul determinant în păstrarea propriei identități. Religia reprezintă cealaltă componentă esențială, în trunchiul comun al identității. Aparițiile editoriale, publicațiile au fost, sunt și vor fi, cu siguranță, posibilități de netăgăduit pentru a fi promovate reperele existenței, ca minorități etnice.

O trecere în revistă a tuturor titlurilor publicațiilor comunităților etnice din România, altele decât cea maghiară, poate fi considerat un gest firesc și necesar: "Prietenul albanezului" (comunitatea albaneză), "Ararat" (comunitatea armeană), "(Nor Ghiank)" (comunitatea armeană), "Nasa Glas" (comunitatea bulgară), "Literaturna Miseli" (comunitatea bulgară), "Hervatska" (comunitatea croată), "Grancica" (comunitatea croată), "Dialog cu timpul" (comunitatea elenă), "Elpis" (comunitatea elenă), "Realitatea evreiască" (comunitatea evreilor), "Curier F.D.G.R." (comunitatea germană), "Siamo di nuovo insieme" (comunitatea italiană), "Polonus" (comunitatea polonezilor), "Asul de Treflă" (comunitatea romă), "Romanothan" (comunitatea romă), "Kitej Grad" (comunitatea rușilor lipoveni), "Zorile" (comunitatea rușilor lipoveni), "Nasa reci" (comunitatea sârbă), "Knijeni jivot" (comunitatea sârbă), "Naje snahy" (comunitatea slovacă), "Naje snahy plus" (comunitatea slovacă), "Karadeniz" (comunitatea tătară), "Lumea femeilor" (comunitatea tătară), "Cas" (comunitatea tătară), "Hakses" (comunitatea turcă), "Curierul ucrainean" (comunitatea ucraineană), "Ukrainski Visnek" (comunitatea ucraineană), "Nas Holos" (comunitatea ucraineană), "Vilne Slovo" (comunitatea ucraineană), "Tzvonec" (comunitatea ucraineană)²⁰.

În ceea ce privește emisiunile în limbile minorităților naționale, concluziile sunt elocvente, preocuparea pentru păstrarea identității etnice fiind reală. Astfel, conform unui raport de activitate, raport întocmit, pentru anul 2008, de Societatea Română de Radiodifuziune, situația era următoarea: emisiunea în limba bulgară (Radio Timișoara-30 de minute pe săptămână), emisiunea în limba turcă (Radio Constanța-60 de minute pe săptămână), emisiunea în limba rusă (Radio Constanța-60 de minute pe săptămână), emisiunea în limba cehă (Radio Timișoara, Radio Reșița-60 de minute pe săptămână), emisiunea în limba germană (Radio București, Radio Timișoara, Radio Reșița, Radio Târgu-Mureș-1.630 de minute pe săptămână), emisiunea în limba croată (Radio Timișoara-30 de minute pe săptămână), emisiunea în limba sârbă (Radio Timișoara, Radio Reșița-870 de minute pe săptămână), emisiunea în limba ucraineană (Radio Reșița, Radio Cluj, Radio Timișoara-85 de minute pe săptămână)²¹. La aceste emisiuni se adaugă și emisiunea în limba tătară, difuzată 1 oră pe săptămână, la Radio Constanța.

Cu respectul cuvenit, au fost amintite, pentru fiecare comunitate etnică în parte, și merită, la final, încă o dată, amintite, numele unor personalități, care au marcat, uneori decisiv, viața spirituală din România: Elena Ghica, Ibrahim Themo, Mehmet Niyazi, Selim Abdulachim, Anda Călugăreanu, Branko Radicevici, Garabet Ibrăileanu, Virgil Madgearu,

²⁰Monica Călușer (editor), *op.cit.*, pp.125-126.

²¹*Ibidem*, p.102.

Harry Tavitian, Nicolae Cajal, Dositei Obradovici, Hamdi Cerchez, Vintilă Horia, Constantin Dobrogeanu-Gherea, și mulți, mulți alții.

Precizările de natură istorică, precum și prezentările principalelor evenimente, chiar dacă în rezumat, oferă o imagine care completează, într-o importantă măsură, capitolul dedicat existenței comunităților etnice, în această zonă a Europei. Istoria României trebuie să consemneze, indiscutabil, existând un trecut comun, și faptele istorice ale tuturor etniilor.

Numai dacă mă refer la comunitatea tătară, fiind un reprezentant al acesteia, pot să afirm că istoria ei și contribuțiile pe care le-a adus la realizarea progresului în România, sunt suficiente argumente pentru a se continua o astfel de activitate.

În egală măsură, nu trebuie omis conservatorismul benefic, pe care această populație l-a cultivat, în sensul păstrării și transmiterii tradițiilor și limbii materne. Am specificat, în teză, “comunitatea tătară din România”, tocmai pentru a risipi mitul existenței acestei etnii doar în arealul dobrogean, mit dezvoltat până acum. Mulți tătari, îndeosebi cei refugiați din Crimeea, după anul 1944, s-au stabilit în diferite orașe românești, precum Sibiu, Brașov, Târgu-Mureș. Unii dintre acești tătari nu au uitat limba pe care o vorbeau acasă.

În ceea ce privește celelalte etnii, există comunități așezate, cu preponderență, în anumite zone, dar și comunități așezate la mari distanțe între ele. Pentru prima situație, pot fi oferite, ca exemple, comunitățile turcă, sârbă, croată, ruteană, polonă, slovacă, macedoneană, cehă, germană, pentru ca, în cazul altor comunități, precum elenă, italiană, ucraineană, evreilor, rușilor-lipoveni, armeană, albaneză, bulgară, distanța să constituie, din punct de vedere al dezvoltării unitare, un impediment.

Chiar dacă, în ceea ce privește demografia, există diferențe considerabile între comunitățile etnice, principiile sunt aceleași, năzuințele nu diferă, mijloacele de promovare a identităților etnică și religioasă fiind numeroase și permissive. În acest sens, au fost adoptate mai multe legi, în care, indiscutabil, iese în evidență conceptul de “discriminare pozitivă”. În capitolul introductiv, au fost precizate anumite articole ale actualei Constituții, articole care se referă la statutul minorităților etnice.

Noile generații de istorici au datoria de a duce mai departe munca predecesorilor lor, în scopul de a întreține interesul față de trecutul, prezentul și viitorul acestor minorități naționale. În acest sens, este nevoie, în continuare, de cercetări semnificative.

CUVINTE CHEIE

Parlament

Deputați ai comunităților etnice în Parlamentul României

Cultura și tradițiile comunităților etnice

Demografie

Învățământul comunităților etnice

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I IZVOARE

- Arhiva Parlamentului României (1990-2008).

II PERIODICE

- „**Karadeniz**” (Constanța), trilingv (limba română-limba tătară-limba turcă), 1990-2008.
- „**Caș**” (Constanța), trilingv (limba română-limba tătară-limba turcă), 1998-2008.
- „**Kadânlar dunyasi**”(Constanța), trilingv (limba română-limba tătară-limba turcă), 2006-2009.
- „**Prietenul albanezului**” (București), bilingv (limba română-limba albaneză), 1994-2008.
- „**Ararat**” (București), limba română, 1990-2008.
- „**Nor Ghiank**” (București), limba armeană, 1991-2008.
- „**Nasa Glas**” (Timișoara), limba bulgară, 1996-2008.
- „**Literatura Miseli**” (București), limba bulgară, 2000-2008.
- „**Hervatska**” (Carașova), limba croată, 1998-2008.
- „**Grancica**” (Carașova), limba croată, 1995-2008.
- „**Dialog cu timpul**” (București), bilingv (limba română-limba greacă), 1993-2008.
- „**Elpis**” (București), bilingv (limba română-limba greacă), 1991-2008.
- „**Realitatea evreiască**”, trilingv (limba română-dialectul idiș-limba engleză), 1990-2008.
- „**Curier F.D.G.R.**” (Sibiu), bilingv (limba română-limba germană), 1990-2008
- „**Siamo di nuovo insieme**” (Iași), bilingv (limba română-limba italiană), 1996-2008.
- „**Polonus**” (Suceava), bilingv (limba română-limba poloneză), 1998-2008.
- „**Asul de Treflă**” (București), limba română, 1991-2008.
- „**Kitej Grad**” (Iași), bilingv (limba română-limba rusă), 1994-2008.
- „**Zorile**” (București), bilingv (limba română-limba rusă), 1990-2008.
- „**Nasa reci**” (Timișoara), limba sârbă, 1990-2008.
- „**Knijeni jivot**” (Timișoara), limba sârbă, 2004-2008.
- „**Hakses**” (Constanța), bilingv (limba română-limba turcă), 1991-2008.
- „**Curierul ucrainean**” (București), bilingv (limba română-limba ucraineană), 1993-2008.
- „**Ukrainski Visnek**” (București), bilingv (limba română-limba ucraineană), 1992-2008.

III LUCRĂRI GENERALE

- Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998.
- Maksutovici, Gelcu, *Istoria comunității albaneze din România*, Editura Kriterion, București, 1992.
- Ali, Ekrem, Mehmet, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Editura Kriterion, București, 1994.
- Ciorbea, Valentin, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005.
- Ibram, Nuredin, *Comunitatea musulmană din Dobrogea, Repere din viața spirituală. Viața religioasă și învățământul în limba maternă*, Editura Kriterion, București, 1998.
- Arbore, Alexandru, *Din etnografia Dobrogei. Contribuțiuni la așezarea tătarilor și turcilor în Dobrogea*, București, 1920.
- Mateescu, Teodor, *Permanența și continuitatea românilor din Dobrogea*, București, 1979.
- Dumitrescu, Doru, Căpiță, Carol, Manea, Mihai, *Istoria minorităților naționale din România*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2008.
- Constantin-Zamfir, Dumitru, Georgescu, Octavian, *Presa dobrogeană, bibliografie comentată și adnotată*, Biblioteca Județeană Constanța, Constanța, 1985.
- Saramandu, Nicolae, Nevaci, Manuela, *Multilingvism și limbi minoritare în România*, Studiu finanțat de Secretariatul General al Guvernului-Departamentul pentru Relații Interetnice, București, 2009.
- ****Educație interculturală în comunități multietnice*, Institutul Intercultural Timișoara, 2002.
- Călușer, Monica (editor), *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare în România. Între norme și practici*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală Cluj-Napoca, 2009.
- Achim, Venera, Achim, Viorel, *Minoritățile etnice în România în secolul al XIX-lea*, Editura Academiei Române, București, 2010.
- ****Istoria minorităților naționale din România*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2008.
- Făiter, Ion, Călinescu, Constanța, *Reviste dobrogene*, Biblioteca Municipiului Constanța, Constanța, 1972.
- Cioroiu, Constantin, *Călători străini la Pontul Euxin*, Editura Sport-Turism, București, 1984.
- Gonța, Alexandru I., *Românii și Hoarda de Aur*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2010.
- Culea, Apostol D., *Cât trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, Editura Casei Școalelor, București, 1928.
- Ibram, Nuredin, *Romanya turk asilli toplulukların kulturel ve medeniyet tarihinden secmeler*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2009.
- Munteanu, Ana Maria, Bocai, Adina, Asan, Sorina, *Balanță interculturală, Coabitare și climat, Armonia etnică în regiunea de sud-est a României*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2010.

- Jakab,Albert, Zsolt, Peti, Lehel (editori), ***Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România***, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Editura Kriterion, Cluj-Napoca, 2009.
- Moroianu-Zlătescu, Irina, Oancea, Ioan, Guvernul României, Consiliul pentru Minoritățile Naționale, ***Cadrul legislativ și instituțional pentru minoritățile naționale din România***, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1994.
- *** ***Educație interculturală- Colecție de bune practici pentru învățământul preuniversitar***, Exemplar gratuit, tipărit cu sprijinul Guvernului României, Departamentul pentru Relații Interetnice, 2012.
- Zidărescu,Mircea,***Facilitarea comunitară în comunitățile interetnice din mediul rural***, Editura Lumen,Iași,2006.

IV LUCRĂRI SPECIALE

- Scalcău, Paula, ***Grecii din România***, Editura Omonia, București,2005.
- Nicoară, Vasile, ***Dobrogea, spațiu geografic multicultural***, Editura Muntenia, Constanța, 2006.
- Nicoară, Vasile, ***Dobrogea, regiune transfrontalieră europeană***, Editura Muntenia, Constanța, 2009.
- Anreescu, Gabriel (ed.), Oberlander-Târnoveanu, Ernest, Adam, Volker, ***Tătarii din România: teme identitare***, Centrul pentru Drepturile Omului APADOR-CH, București, 2005.
- Fireczak, Gheorghe (coord.), Pipaș, Maria (coord.), ***Rutenii din Maramureș. Tradiții și Istorie***, Cetate Deva, Deva, 2011.
- Amet, Aledin, ***4 ani în Parlamentul României***, Ovidius University Press, Constanța, 2008.
- Chirilă, Feodor, ***Din istoria rușilor lipoveni din România, Probleme de dialectologie.Graiurile rusești lipovenești din România***, Editura Universității București,1993.
- Solomovici,Teșu, ***Istoria evreilor din România de la începuturi și până astăzi***, Editura Teșu, București, 2005.
- Coman, Virgil, ***Dobrogea – model de conviețuire multietnică și multiculturală***, Editura Muntenia, Constanța, 2008.
- Istvan, Hovarth (coord.), Katalin, Vitos, Ilka, Veress, ***Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita***.
- Miftode, Vasile, Nacu, Daniela, Cojocar, Ștefan, Sandu, Antonio, ***Dezvoltarea comunităților etnoculturale***, Editura “Expert Projects”, Iași, 2003.
- Ipatiov,Filip, ***Rușii lipoveni din România:studiu de geografie umană***, Editura Presa Universitară Clujeană,Cluj Napoca,2001.
- Georgescu,Ioan,***Coloniile germane din Dobrogea***,Institutul de arte grafice și editură “Glasul Bucovinei”,Cernăuți,1926.
- Stinghe,Horia,Toma,Cornelia,***Despre germanii din Dobrogea***,Editura Ex Ponto,Constanța,2007.
- *** ***Imagini din Dobrogea 1916-1918***, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011.
- Moldovan,Svetlana,***Comunitatea rușilor lipoveni,Ghid de prezentare***,Editura Ararat,București,2004.

- Denes, Kiss, *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2010.
- Ivanciov, Carol-Matei, *Folclorul bulgăresc din Banat, vol.I, Cântece populare*, Editura Halicon, Timișoara, 1993.
- Tavitian, Simion, *Armenii dobrogeni în istoria și civilizația românilor*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003.
- Baubec, Agiemin, Baubec, G.Deniz-Kamer, *Dicționar turc-român, român-turc*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2010.
- Vlădescu, Constantin, *Bulgarii. Memoriile unui ofițer român fost prizonier în Bulgaria*, București, 1926.
- Ali-Ionescu, Nejlă, *Influențe ale muzicii tradiționale orientale-turcești în muzica europeană*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012.
- Agi-Amet, Gemal, *Dicționarul personalităților turco-tătare din România*, Editura Metafora, Constanța, 1999.
- Birta, Ivan, *Carașovenii. Creații populare croate cu referiri etnologice*, Editura Kriterion, București, 1993.
- Bercovici, Ismail, *O sută de ani de teatru evreiesc în România*, Editura Integral, București, 1998.
- Dincă, Ilie (coord.), Harda, Ștefan, Iulian, Macovei, Răzvan, Ionuț, *Politici publice pentru romi în România(2000-2005)*, Lucrare editată cu sprijinul financiar al Comisiei Europene, prin Programul comunitar de acțiune pentru combaterea discriminării (2001-2006).
- *** *Dicționar enciclopedic de iudeism*, Editura Hasever, București, 2000.
- Fabini, Hermann, *Atlasul așezărilor săsești din Transilvania*, Editura Hora, Sibiu, 1998.
- Murvai, Laszlo, dr. (coord.), Sarău, Gheorhe, dr., Timar, Vieroslava, Ali, Leman, Cosmatu, Christiane, Covaci, Ivan, Policov, Pașa, *Panorama învățământului pentru minoritățile naționale din România în perioada 2003-2006*, Editura C.N.I. Coresi, București, 2006.
- *** *România, o Europă în miniatură*, Lucrare editată cu sprijinul financiar al Comisiei Europene, prin Programul comunitar de acțiune pentru combaterea discriminării (2001-2006).
- Filderman, Wilhelm, dr., *Un avocat al etniei sale. Un avocat al cauzei naționale a României*, Editura Drago-Print, București, 1998.
- Nagler, Thomas, *Românii și sașii până la 1848. Relații economice, sociale și politice*, Editura Hora, Sibiu, 1997.
- *** *Contribuții la istoria orașului Brașov*, Editura Aldus, Brașov, 1999.
- Tomici, Mile, *Dicționarul sârb-român*, vol.I, Editura Halicon, Timișoara, 1998, vol. II, Editura Halicon, Timișoara, 1999, vol.III, Editura Halicon, Timișoara, 1999.
- Kerim, Altay, Kerim, Leyla, *Dicționar tătar-turc-român*, Editura Kriterion, București, 1996.
- Magosci, Pavlo, Robert, *Poporul de niciunde. Istorie în imagini a rutenilor carpatici*, Editura lui V. Padeac, Ujgorod, 2007.
- *** *Originea tătarilor. Locul lor în România și în lumea turcă* (coord.prof.univ.dr.Tahsin Gemil), Editura Kriterion, București, 1997.
- *** *Tătarii în istoria românilor* (cord.conf.univ.dr.Marian Cojoc), vol.I, Editura Muntenia, Constanța, 2004.
- *** *Tătarii în istoria românilor* (coord.prof.univ.dr. Tahsin Gemil), vol.II, Editura Muntenia, Constanța, 2005.

- *** *Moștenirea istorică a tătarilor* (coord.Tahsin Gemil și Nagy Pienaru), vol.I, București,2010.
- Prisacariu, Mihaela, Roxana, *Statutul juridic al minorităților naționale*, Editura C.H. Beck, București, 2010.
- Ibram,Nuredin, *Dobuca'daki musulman toplulugu manevî hayatından sayfalar*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1999.
- Andreescu, Gabriel, *Națiuni și minorități*, Editura Polirom, Iași, 2004.
- Enache, Smaranda (redactor), *România și minoritățile, Colecție de documente*, Editura Pro Europa, 1997.
- Murvai, Laszlo (redactor-coordonator), *Configurația actuală a învățământului pentru minoritățile naționale din România*, Lucrare finanțată de Guvernul României, Departamentul pentru protecția minorităților naționale, Editura Studium, Cluj-Napoca, 1999.
- Fărcaș, Alexandru, dr., *Dreptul internațional al drepturilor omului și problematica minorităților naționale*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2005.
- Diaconu, Ion, dr., *Minoritățile. Identitate. Egalitate*, Institutul Român pentru drepturile omului, București.
- ****Holocaust, suferințe, compasiune, solidaritate,1940-1945* (coord.dr.Aurel Vainer și Dorel Dorian), Editura Scrib,2009.
- Enache, Smaranda, Szokoly, Elek, *Altera 13, Multiculturalism/Interculturalism*, Liga Pro Europa, Anul VI, Târgu-Mureș, 2000.
- Enache, Smaranda, Szokoly, Elek, *Altera 12, Multiculturalism*, Liga Pro Europa, Anul VI, Târgu-Mureș, 2000.
- Muncian,Ivo, *Scriitori sârbi din România, Uniunea Sârbilor din România*, Timișoara,2006.

V INSTRUMENTE DE LUCRU

*** *Bibliografia cărților apărute în limbile minorităților naționale și despre minoritățile naționale din România în perioada 1990-2001*, vol.I, Editura Hasefer, București, 2003.

*** *Ratificarea Cartei europene a limbilor regionale și minoritare în România*, Traducere și pregătire materiale pentru tipar asigurată de Monica Andreescu, Irina Adina Mărășoiu, Adriana Petraru (Departamentul pentru Relații Interetnice – Guvernul României).

*** *Drepturile minorităților*, L.A.D.O., București, 1993.

*** *20 de ani de la constituirea Uniunii Democratice a Tătarilor Turco-Musulmani din România*, Constanța, 2010.

*** *Cum să-ți pledezi cauza în fața parlamentarului tău-tehnici de influențare a agendei publice*, București, 2006.

****Statutul Uniunii Democratice a Tătarilor Turco-Musulmani din România*, Constanța,2012.